

ΤΟ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ ΤΟΥ 2010 ΜΙΑ ΔΙΕΘΝΗΣ ΟΜΑΔΑ ερευνητών έκανε το μεγαλύτερο, μέχρι τότε, ταυτόχρονο «πείραμα»: ζήτησαμε από 1.200 φοιτητές σε πέντε ηπείρους να κάνουν πλήρη αποχή για 24 συνεχόμενες ώρες απ' όλα τα μέσα ψηφιακής επικοινωνίας και μαζικής ενημέρωσης, τις ψηφιακές συσκευές και την τεχνολογία: τηλεόραση, ραδιόφωνα, κινητά τηλέφωνα, μέσα κοινωνικής δικτύωσης (ΜΚΔ), συσκευές μουσικής, ηλεκτρονικά παιχνίδια... Για να κάνουμε το πείραμα πιο εύκολο δώσαμε στους φοιτητές μία περίοδο δύο εβδομάδων μέσα στην οποία θα μπορούσαν να διαλέξουν το 24ωρο· προσαρμόσαμε αντιστοίχως τις εργασίες και τα μαθήματά τους· επιτρέψαμε τη χρήση βιβλίων και του καταλόγου της βιβλιοθήκης· και δώσαμε εκτεταμένες οδηγίες για το πώς μπορούν να οργανώσουν τη ζωή τους πριν ξεκινήσει να τρέχει το χρονόμετρο (π.χ. να εισηγηθούν τους δικούς τους ανθρώπους). Αμέσως μετά

ΡΩΜΑΝΟΣ ΓΕΡΟΔΗΜΟΣ

Μέσα κοινωνικής δικτύωσης και Ψηφιακή επικοινωνία

την ολοκλήρωση (ή αποτυχία ολοκλήρωσης) του πειράματος, τους είχαμε ζητήσει να καταγράψουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους σε μια μικρή παράγραφο. Το 2010 είχε μόλις αρχίσει η μαζική καθημερινή χρήση «έξυπνων» τηλεφώνων και μέσων κοινωνικής δικτύωσης (το πρώτο iPhone κυκλοφόρησε στα μέσα του 2007, ενώ το Facebook έφτασε το μισό δισεκατομμύριο χρήστες το καλοκαίρι του 2010· κατά διαβολική σύμπτωση το Instagram γεννήθηκε την εβδομάδα του πειράματος). Ωστόσο, με το που αρχίσαμε να λαμβάνουμε τις αναφορές των φοιτητών, έγινε αμέσως ξεκάθαρο ότι βιώναμε μια σημαντική μετάβαση όχι μόνο στον τρόπο επικοινωνίας ή στη σχέση μας με την τεχνολογία, αλλά κυρίως στον τρόπο με τον οποίον βιώνουμε την καθημερινότητά μας· στη σχέση μας με τον χώρο. Το σημαντικότερο ήταν ότι αυτή η τάση δεν περιοριζόταν σε μια ή δύο χώρες ή ηπείρους, αλλά, παρά τις επιμέρους διαφορές, ήταν καθολική. Η ψηφιακή επικοινωνία μέσω των ΜΚΔ έχει ουσιαστικά δημιουργήσει έναν νέο κώδικα επικοινωνίας που μοιράζονται πολλοί νέοι σε όλον τον κόσμο — μια παγκόσμια γλώσσα. Τέσσερις στους δέκα φοιτητές δεν κατάφεραν καν να ολοκληρώσουν το πείραμα· πολλοί ανέφεραν ότι η σιωπή, η παρουσία των άλλων στο σπίτι, μέχρι και ο ήχος της ανάσας τους, τους προκαλούσε αμηχανία. Τη μεγαλύτερη αμηχανία την προκάλεσε η απουσία του προσχήματος που αποτελούν τα κινητά στον δημόσιο χώρο, στα ασανσέρ και στα μέσα μεταφοράς για να αποφυγουν τα βλέμματα και τη διάδραση με τους άλλους. Κάποιοι φοιτητές έριξαν στο φαγητό για να εκτονωθούν, πολλοί έπασαν ένα βιβλίο, βγήκαν έξω απ' το σπίτι για να βρουν τους φίλους τους, περπάτησαν, κοιμήθηκαν. Οι περισσότεροι όμως άρχισαν να παρατηρούν τους άλλους τριγύρω τους — στη στάση, στο λεωφορείο, στον δρόμο, το φυσικό περιβάλλον και το αστικό τοπίο. Μετά το αρχικό σοκ και την αίσθηση βαρεμάρας, πολλοί ανέφεραν ότι ένιωσαν μια πρωτόγνωρη αίσθηση πνευματικής, κυρίως, ελευθερίας. Η προσδοκία πνευματικής διέγερσης και άμεσης ικανο-

ποίησης που προσφέρουν οι ψηφιακές συσκευές είναι ο καλύτερος και ευκολότερος τρόπος αποφυγής δυσάρεστων σκέψεων που απειλούν τη διάθεσή μας.

Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΜΑΤΟΣ και του προβληματισμού που ακολούθησε δεν ήταν το να δαιμονοποιησει τα κινητά ή τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, αλλά το να αναζητήσει μία πιο υγιή σχέση με την τεχνολογία. Τα δίκτυα και οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές είναι άψυχα υλικά· δεν είναι ούτε καλά, ούτε κακά. Τα πάντα εξαρτώνται απ' τη χρήση την οποία κάνουμε. Το πρόβλημα με την ψηφιακή τεχνολογία και ειδικά με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης τα τελευταία χρόνια είναι η απόλεια του μέτρου και η πρόοδος της προσωπικότητας και της αυτοεκτίμησής μας στην αποδοχή των άλλων. Πολλές μελέτες έχουν ήδη αποδείξει ότι η υπερβολική χρήση ΜΚΔ συνδέεται (ενδεχομένως αμφίδρομα) με μια σειρά από διαταραχές στην ψυχική και σωματική υγεία, αφού, αν μη τι άλλο, εκτοπίζει άλλες, μη ψηφιακές, δραστηριότητες που είναι απαραίτητες για τη σωματική, ψυχική και πνευματική ευεξία. Το να κατηγορούμε όμως αποκλειστικά τον χρήστη που «εθίζεται» στο Facebook ή στο Instagram είναι εξίσου άδικο με το να κατηγορούμε κάποιον που εθίζεται στο αλκοόλ ή σε τοξικές ουσίες, τηρουμένων των αναλογιών. Η ψηφιακή τεχνολογία μάς έχει δώσει ευκαιρίες και πηγές επικοινωνίας, ψυχαγωγίας, ενημέρωσης, εκπαίδευσης και απασχόλησης — δηλαδή ευκαιρίες ανθρώπινης προόδου — που δεν θα μπορούσαμε ούτε να φανταστούμε μέχρι πριν λίγα χρόνια. Για πολύ κόσμο, η εικονική πραγματικότητα είναι το μόνο ρεαλιστικό, υπαρκτό και ασφαλές περιβάλλον.

Ωστόσο, το κάθε μέσο, η κάθε συσκευή και η κάθε πλατφόρμα επικοινωνίας έχει τη δική της αρχιτεκτονική· έχει σχεδιαστεί — και ανασχεδιάζεται σε καθημερινή βάση με βάση τη δική μας χρήση — με συγκεκριμένες επιδιώξεις: τις πωλήσεις διαφημιστικού χώρου και εντέλει προϊόντων, το οικονομικό κέρδος, την πολιτισμική επιρροή, τη δημιουργία τάσεων, τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, την απόκτηση πολιτικής ισχύος. Αυτές οι επιδιώξεις δεν είναι αθέμιτες· αντιθέτως, είναι στον πυρήνα της φιλελεύθερης δημοκρατίας και της ανοιχτής αγοράς: ανταγωνισμός ιδεών, υπηρεσιών και προϊόντων· πειθώ· ο χρήστης-πελάτης έχει πάντα δικαίωμα. Αυτό που είναι αθέμιτο, είναι ότι για πρώτη φορά στην ιστορία των μίντια, όλη αυτή η αρχιτεκτονική — οι αλγόριθμοι που διαμορφώνουν το ψηφιακό μας περιβάλλον, προσωποποιημένο και διαφορετικό για τον καθένα με βάση τις προτιμήσεις μας — αποτελεί ένα μαύρο κουτί· δεν είναι μόνο ότι ο περισσότερος κόσμος δεν γνωρίζει τι υπάρχει μέσα στο κουτί (ακόμη και οι περισσότεροι εργαζόμενοι στους κολοσσούς τεχνολογίας δεν καταλαβαίνουν πώς ακριβώς λειτουργούν οι αλγόριθμοι), αλλά ότι δεν γνωρίζει καν ότι υπάρχει το κουτί. Την τελευταία δεκαετία και ενώ ολοένα και μεγαλύτερο μέρος της καθημερινότητάς μας μετατοπίζεται στην ψηφιακή σφαίρα, τα ΜΚΔ έχουν μετατραπεί στο κατεξοχήν θέατρο της πολιτικής διαμάχης στο εσωτερικό των χωρών, και ενός νέου ψυχρού πολέμου στη διεθνή σκηνή: μάχες χαρακωμάτων (ο δικασμός της ημέρας) για σύμβολα και ταυτότητες· εκστρατείες ψευδών ειδήσεων και παραπληροφόρησης· στοχευμένες εκλογικές καμπάνιες βασισμένες σε (αγορασμένα ή κλεμμένα) προσωπικά δεδομένα· πειράματα χειραγώγησης της διάθεσης ομάδων χρηστών. Η αποκεντρωμένη και παγκοσμιοποιημένη φύση του διαδικτύου και η τεράστια ισχύς των ψηφιακών κολοσσών καθιστά τον ρυθμιστικό έλεγχο των ΜΚΔ — ή ακόμη και τη φορολόγησή τους — εξαιρετικά δύσκολα εγχειρήματα, ενώ υπάρχει πάντα ο κίνδυνος η κρατική παρέμβαση να μετατραπεί σε αυταρχικό έλεγχο. Το διακύβευμα της δεκαετίας που τώρα ξεκινάει είναι, ούτε λίγο ούτε πολύ, η ελευθερία και η δυνατότητα κριτικής σκέψης του χρήστη.

* Ο Ρ.Γ. είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Διεθνούς Πολιτικής και Επικοινωνίας στο Πανεπιστήμιο του Μπόρμουθ στη Μεγ. Βρετανία. Το βιβλίο του «Ανταποκρίσεις από τον 21ο αιώνα» κυκλοφορεί στις 27 Ιανουαρίου από τις εκδόσεις Παπαδόπουλος.

20
10
δεκαετία